

HOOP: DE KRACHT VAN HET KLEINE

De maanwandelaar

Er was eens een man uit Ur. Dat was toen een Zuid-Babylonische stad en een van de oudste steden van de wereld. De man was iemand die nadacht, een piekeraar, innerlijk onrustig. Misschien was zijn situatie er een van gekweldheid, van ontevredenheid, van twijfel. Misschien nam hij aanstoot aan de hoge, onoverwinnelijke bouwwerken die de hemelen doorboorden, symbolen van de centrale macht van Nimrod. Misschien zocht hij daarom de verstrooiing op door zich van dat centrum te verwijderen en naar de periferie te trekken. Misschien waren het de zeden of de gewoonten. Misschien was het de verering van de gewelddadige Marduk, of de cultus van de maangod Sin, de god ook van de vruchtbaarheid, iets waar deze mens zwaar onder te lijden had.¹

Samen met zijn familie en zijn vrouw trok hij weg. Na een kort oponthoud in Charan, bewoog een stem van belofte hem ertoe verder te trekken. Hij en zijn vrouw lieten hun hebben en houden achter en besloten dat de onzekerheid van de tocht niet opwoog tegen de onrust en de twijfels in hun ziel. De zekerheid en relatieve veiligheid van de stad die het Nimroddregime bood wonnen het niet van de roeping die uitging van die beloftevolle stem, waarop de maanwandelaar besloot te vertrouwen. Het was niet de lokroep van avontuur die hem hiertoe bewoog, maar de rusteloosheid die stilzitten ondraaglijk maakt. Op een niveau dat waarschijnlijk voor hemzelf nog niet duidelijk was, begon zich vaag een lotsbestemming te ontwikkelen.

Deze man is Abram, de oer-pelgrim, die door zijn verbond met God Abraham genoemd zou worden. Hij zou uiteindelijk de hele vruchtbare halvemaaan afwandelen, van aan de Perzische golf, voorbij Charan, tot in de Nijldelta en dan terug tot in Herbron, waar hij zich vestigde en overleed.

De onbekende God die zich nu, relatief vroeg in de openbaringsgeschiedenis, liet kennen, openbaarde zich als een stem van belofte, maar bovenal als een God die zich bekommert om de mens. Het was een God die mee op pad gaat met Abraham; een metgezel op zijn reis. Later, in het boek Exodus, zou diezelfde God zich aan Mozes expliciet openbaren als een relationele belofte *in persona*. Zo zal hij zeggen: "Ik ben die is, en die er zal zijn voor u". Gods identiteit is zijn belofte van aanwezigheid. Maar ook bij Abraham speelt die belofte al een belangrijke rol. Het is Gods belofte die Abraham op weg zet. Abrahams geloof in die belofte en zijn hoop op de vervulling ervan omkaderen zijn migratie. Volgens de traditie krijgt dit uitdrukking in enkele bijzonder heldere beloften: een nageslacht zo rijk als zandkorrels in de woestijn; het land van de Kanaän; en dat hij alle volkeren tot zegen zou zijn.

Het is niet waarschijnlijk dat die beloften voor Abraham zelf zo glashelder waren toen hij zijn tocht ondernam. We kunnen ons voorstellen dat het hier allicht eerder ging om een vaag, maar overtuigend

¹ Deze en de vier volgende alinea's zijn geïnspireerd door de tekst van Thomas Mann, *Jozef en zijn broers*, vertaald door Thijs Pollmann, 6e ed. (Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2017), 29-36. Oorspronkelijk uitgegeven in verschillende delen over de periode van 1933-1943.

besef van een lotsbestemming dat pas later werd opgehelderd. Het is zelfs niet eens waarschijnlijk dat die stamvader Abraham echt heeft bestaan. Het zal wel eerder zo zijn dat het hier gaat om een overlevering die over meerdere generaties plaatsvond en die in één enkele persoon werd samengevat en als beginpunt van de overlevering moest dienen. Wat wél duidelijk is, is dat Abraham – als persoonlijke samenvatting van een volk en haar overlevering – een godsbeeld had dat afweek van dat van de naburige rijken, dat hij (als symbool van het volk) hieronder leed, en de conclusie trok dat dit lijden beloften inhield.

Het is niet gemakkelijk om alles achter te laten en op pad te gaan naar het nieuwe en onbekende, ook al is die roeping in zekere mate dwingend. Voor Abraham, de eerste pelgrim van de hoop, is het hoe dan ook een crisis. Hij verlaat zijn land, zijn thuis, zijn vrienden, alles wat hij kent. En op die tocht vertrouwt hij op de ongekende God van de belofte. Er is een ongekende bestemming en een onzekere toekomst, waarover Abraham niets met zekerheid kan weten. Hij kan slechts zijn vertrouwen stellen op die stem van belofte, maar zijn tocht blijft desondanks een sprong in het ongewisse. Dit moet iets onthutsend en beangstigend hebben. Toch is het net in die toekomstgerichte openheid ten aanzien van het ongekende, dat God Abraham het meest nabij is: “Vrees niet Abram, Ik zal uw schild zijn” (Gen 15,1). God blijft met hem op weg gaan en blijft hem trouw. Abrahams tocht, hoe onrustig en miserabel die ook mocht zijn, is van begin tot eind gegrond in hoop.

De hoop op het onmogelijke

Het gaat echter nog verder dan dit, want Abrahams hoop moet het niet enkel winnen van onzekerheid, maar ook van onmogelijkheid. De hoop op een goede eindbestemming, en zelfs de hoop op een land om in bezit te nemen, liggen nog binnen de grenzen van het mogelijke. Dat geldt niet voor zijn kinderwens. Op zijn gezegende leeftijd van honderd jaar nog hopen op een kind is biologisch gezien volstrekt ijdele hoop.

Paulus verwoordt dit treffend: “Tegen alle hoop in heeft hij gehoopt, en geloofd dat hij vader zou worden van vele volken, gelijk hem gezegd was: Zo talrijk zal uw nageslacht zijn. Zijn geloof verflauwde niet, toen hij, de honderdjarige, dacht aan zijn eigen afgeleefd lichaam en aan de dorre schoot van Sara. Hij twijfelde geen ogenblik aan Gods belofte. Integendeel, hij heeft God geëerd door de kracht van zijn geloof, door zijn vaste overtuiging dat Hij bij machte is te voltooien wat Hij heeft toegezegd” (Rom 4,18-21).

Dit citaat van Paulus begint met de uitdrukking “tegen alle hoop in” hopen. Dit is kenmerkend voor de christelijke hoop. Voor het gezond verstand is dit ijdele of dwaze hoop. Het is hopen op iets dat eigenlijk niet kan. Abraham is immers bijna honderd jaar wanneer zijn zoon geboren wordt en zijn vrouw negentig. Iedereen zou er begrip voor kunnen opbrengen als hij tegen dan de hoop op een kind had opgegeven. Integendeel, als onze buurvrouw van negentig jaar nog steeds zou hopen om zwanger te worden dan zouden wij al snel geneigd zijn om te denken dat deze vrouw verward is of dement. En als zij nog volledig bij zinnen was, dan zouden wij haar hoop beschouwen als ijdel en dwaas. Het moet gezegd dat de mensen in Genesis wel vaker onnatuurlijk hoge leeftijden bereiken – Abraham was 175 wanneer hij overleed – maar, ook volgens die standaarden was negentig jaar “oud en bejaard” (Gen 18, 11), en Sara lachte en vroeg zich af “Zou ik op mijn leeftijd werkelijk nog een kind krijgen?” (Gen

18, 13). Alsnog hoopt Abraham. Als een “dwaas” blijft Abraham hopen tegen de hoop in, op het onmogelijke.

Abraham zijn hoop werd bewaarheid. Zijn vertrouwen bleek gegrond. Met Abraham is God een verbond van belofte begonnen waarvan de hele Bijbel getuigt. Tot aan het laatste boek spelen hoop en belofte een fundamentele rol in de Bijbel, die geheel en al geschreven is vanuit de hoop tegen alle hoop in, dat het onmogelijke toch mogelijk is, en dat God zich trouw aan zijn belofte houdt. De Bijbel is van begin tot eind een getuigenis van hoop.

Wij, de kerk, staan in de traditie van die hoop. Wij trachten geloof te hechten aan, en respect op te brengen voor die hoop van Abraham, ook al is die hoop voor het verstand een dwaasheid. Meer nog, wij trachten geloof te hechten aan een, voor het gezond verstand nog onwaarschijnlijker gebeuren: de verrijzenis van Jezus en de belofte van verlossing voor de ganse schepping.

Zo drukt Paus Franciscus het uit: “Abraham geloofde. En zijn geloof opende hem voor een hoop die onredelijk lijkt. Zo’n hoop hebben betekent over de eigenschap beschikken om voorbij het menselijk redeneren, de wijsheid en de prudentie van de wereld te kijken; voorbij wat beschouwd wordt als ‘common sense’. Het is het geloof in het onmogelijke”.²

De kracht van het kleine

De ‘common sense’ ziet in situaties zoals die van Abraham slechts de zekerheid van de niet-vervulling. Voor het gezond verstand is Abrahams situatie hopeloos. De overmoedige zekerheid van de hopeloosheid laat geen toekomstige teleurstellingen toe en beschermt zich er tegen. De cynicus is de teleurstelling op die manier altijd een stapje voor. Hoop maakt daarentegen kwetsbaar. Het is naïef om te hopen op het onmogelijke.

De hoop wordt dan ook soms voorgesteld als een kindje. Franz Rosenzweig presenteert de drie theologale deugden (geloof, hoop en liefde) zo dat het geloof het mannelijke vertegenwoordigt en de liefde het vrouwelijke. Maar de hoop vertegenwoordigt het kinderlijke. In de hoop vervult zich, volgens hem, het bijbelvers: “wordt als de kleine kinderen” (cf. Mt 18, 3). Daarin komen liefde en geloof terug tot harmonie.³ Als kinderlijke deugd, vooronderstelt hoop een zekere naïviteit, een neiging om zonder argwaan het vertrouwen te stellen op iemand. De hoop is de kracht van het kleine, van de verwondering. In het duister, waar zelfs de wijzen blind zijn, overtuigt het licht van de hoop ons van de mogelijkheid van het onmogelijke. Het volgende gedicht van Charles Péguy (1873-1914) drukt dit idee treffend uit.⁴

² Franciscus, *On Hope* (Chicago, IL: Loyola, 2017), 24

³ Franz Rosenzweig, *Der Stern der Erlösung*, 3e ed. (Heidelberg: Schneider, 1954), III, 31. Vermeld in Moltmann, *Het experiment hoop*, 8-9.

⁴ Charles Péguy, “Het kleine meisje hoop,” vertaald door Frans van Blader, SJ, *Het Teken*, 77, no. 2 (2004): 59, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/tijdschriften/viewarticle/62546/>.

Het geloof waar ik het meest van hou,
 zegt God, is de hoop.
 Geloof, dat verwondert me niet.
 Ik ben overal zo zichtbaar aanwezig,
 in de zon en de maan
 en de sterren aan de hemel
 en in 't gewemel
 van de vissen in de rivieren,
 en in alle dieren,
 en in het hart van de mens,
 zegt God,
 dat het diepste is
 en het meest in het kind
 dat het liefste is
 dat ik ooit heb geschapen.
 In alles wat boven en onder is
 ben ik zo luisterrijk aanwezig,
 dat geloven, zegt God,
 in mijn ogen geen wonder is.
 Ook liefde verwondert me niet,
 zegt God.
 Er is onder de mensen zoveel verdriet,
 soms niet te stelpen,
 dat je toch vanzelf ziet
 hoe ze elkaar moeten helpen.
 Ze zouden wel harten van steen
 moeten hebben als ze voor een
 die tekort heeft het brood
 niet uit hun mond zouden sparen.
 Nee, liefde, zegt God,
 dat verwondert me niet.
 Maar wat me verwondert,
 zegt God, is de hoop.
 Daar ben ik van ondersteboven.
 Ze zien toch wat er in de wereld
 allemaal omgaat
 en ze geloven dat het morgen
 allemaal omslaat.
 Wat een wonder is er niet voor nodig

dat zij dat kleine hoopje hoop
 nooit als overbodig ervaren
 maar met voorzichtige gebaren
 in hun hand en in hun hart bewaren,
 een vlammetje dat keer op keer weer
 wankelt en dreigt neer te slaan
 maar altijd weer weet op te staan,
 en nooit wil doven.
 Soms kan ik mijn eigen ogen
 niet geloven.
 Geloof en liefde zijn als vrouwen.
 Hoop is een heel klein meisje van niks.
 Zij stapt op tussen de twee vrouwen
 en iedereen denkt:
 die vrouwen houden haar bij de hand,
 die wijzen de weg.
 Maar daarvan heb ik meer verstand,
 zegt God, ik zeg:
 het is dat kleine meisje hoop
 dat al wat tussen mensen leeft
 hun heen en weer geloop
 licht en richting geeft.
 -Want het is dat kleine meisje hoop
 - je ziet het zwak zijn, bang zijn, beven,
 je denkt soms dat het zo onooglijk is
 het is dat kleine meisje hoop
 dat de mensen zien laat, zien soms even,
 wat in het leven mogelijk is.
 Het geloof, zegt God,
 waar ik het meest van hou,
 de liefde waar ik het meest van hou,
 is de hoop.
 Geloof, dat verwondert me niet.
 Liefde, dat is geen wonder.
 Maar de hoop,
 dat is haast niet te geloven.
 Ikzelf, zegt God,
 ik ben er van ondersteboven.

De hoop is een kracht die uitgaat van het kleine. Het behoort dan ook tot de kern van het Evangelie dat het kleine richting geeft aan het grote. Niet alleen de oproep "wordt als kleine kinderen" getuigt

hiervan. Ook Paulus stelt duidelijk dat er wijsheid schuilt in datgene dat voor de wereld dwaas en naïef lijkt (1 Kor 1,18-25). Ook schuilt er kracht in de door strijders als zwak gepercipieerde kwetsbaarheid van de vijandsliefde (Lc 6,27 en 2 Kor 12). Bovenal schuilt er leven in de dood (Lc 9,24). Van Abraham in Genesis, tot aan de visioenen in Openbaring loopt de hoop als een rode draad door de Bijbel. De roepende stem in de woestijn blijkt dezelfde stem die belooft om alle tranen uit de ogen te wissen en alle dingen nieuw te maken (Opb. 21,4-5).

Geloof, hoop en liefde gaan voor Péguy (letterlijk) hand in hand. Het kleine, naïeve, meisje hoop geeft de wijze dames geloof en liefde richting. Zo richten ook zij hun blik op het onbekende en worden ze ontvankelijk voor het nog onbestaande. Hoop maakt dat het geloof zich verwondert over wat ze allemaal dacht te weten en maakt de liefde dankbaar voor het nieuwe dat nog in het verschiet ligt. Als hoop op het onmogelijke loopt ze voortaan hand in hand met het geloof dat het onmogelijke toch mogelijk is, en met liefdevolle dankbaarheid voor de geschonken overvloed aan mogelijkheid.

Tot op vandaag staan wij als kerk in de traditie van de hoop – in de overlevering van die hoopvolle verwondering en dankbaarheid (Gr. *Eucharistia*). De verwondering die zo eigen is aan de hoop maakt de inhoud van het geloof telkens weer nieuw en verrassend. In het heden toont de hoop ons vol enthousiasme en vertrouwen steeds weer de waaier aan onverdiende en onverwachte mogelijkheden, waarop slechts in dankbaarheid kan worden geantwoord – dankbaarheid dus niet enkel voor wat is en wat was, maar evenzeer voor wat komt.

Beste lezer, laat mij me even voorstellen. Ik ben Anton Lingier, vormingsmedewerker van het vicariaat Vlaams-Brabant Mechelen. Als u de tekst over hoop interessant vond, weet dan dat ik in dit jubeljaar met veel plezier vormingen kom geven rond dit thema. Dat kan uitgebreid zijn in een driedelige reeks van telkens 2 uur, getiteld ***Pelgrims van hoop: theologische perspectieven***. Het kan ook korter, in een sessie van ca. 3u, getiteld ***Hoopvol onderweg***.

Contacteer mij op anton.lingier@vlbm.be

Hartelijke groet

Anton Lingier